

shmita@eretzhemdah.org
972-2-5371485

כללי המלאכות בשמיטה

יחידה א: אוקמי ואברוי

1. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף נ עמוד ב
...רבה בר ירמיה... אייתי מתניתא בידיה: **מתליעין ומוזהמין** בשביעית,
ואין מתליעין ומוזהמין במועד, כאן וכאן אין **מגזמין**...
מאי שנא זיהום דשרי, ומאי שנא גיזום דאסור?!
מי דמי: זיהום - **אוקומי אילנא** ושרי, גיזום - **אברויי** אילנא, ואסור...
תני: מתליעין ומוזהמין בשביעית, ורמינהי: מוזהמין את הנטיעות, וכורכין אותן, וקוטמין אותן, ועושין להם
בתים, ומשקין אותן עד ראש השנה... {אבל} בשביעית לא!
ודלמא כדרב עוקבא בר חמא, דאמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי הוו, חד לאברויי אילנא ואסור, וחד
לסתומי פילי ושרי. הכא נמי תרי זיהומוי הוי: חד לאוקומי אילני ושרי, וחד לאברויי אילני ואסור...
תני: **סכין שמן לגזום** בין במועד ובין בשביעית. ורמינהי: סכין את הפגין, ומנקבין, ומפטמין אותן עד ראש
השנה; עד ראש השנה אין, בשביעית לא. מי דמי? הכא אוקומי אילנא ושרי, התם פטומי פירא ואסור!

2. רש"י מסכת סוכה דף מד עמוד ב
סתומי פילי - שהשרשים מגולים, וצריך לכסותם שלא יבש האילן, ואוקומי אילני הוא שלא ימות, ואינו
עושה להשביחן אלא לקיימן - שרי.
וחד אברויי אילני - כמו וברא אותם בחרבותם (יחזקאל כג) - לנקוב העפר שעל השרשים ולהזיזו שיהא רך
ותיחוח, והאילן משביח, כך שמעתי. לישנא אחרנא: להבריא את האילן ולהשביחו.

3. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה עמוד כב הערה 1
יש לחקור... מהו "לאוקמיי"? אם דוקא שלא ימות האילן, או אפילו שלא יתקלקל?... והנראה לענ"ד
שהקפידא היא גם על הקלקול, כדמשמע שם בסוגיא **שדבר האבד** מותר... וכן משמע בכמה דברים, שרק
לאברויי ולאשבוחי אסור, ואי לאו הכי מותר, ומכל שכן לפי מה שכתבנו לעיל {בדעת בעלי התוספות
שבמקור 32}... דאפילו אם לא מקשי ולא עלויי שרי...

4. הרב דוד רפפורט - מקדש דוד שביעית סימן מח**
והנה יש לחקור בטעם דאוקמא אילנא שרי: אי בשביעית אסורין רק מלאכות שמועילים בפועל אבל
המונעים רק הפסד אינן בכלל מלאכות האסורות בשביעית. או דלא שנא, ורק מיירי התם בתולדות שאינן
אסורין רק מדבריהם ובמקום פסידא לא גזרו...
ומוזה דאמרינן גבי "משקין בית השלחין בשביעית" דהטעם {שמותר להשקות הוא} משום דתולדות דרבנן
ובמקום פסידא לא גזרו, ומכלל דאי הוי דאורייתא הוי אסור, אין להוכיח דאף מלאכות המונעות הפסד הן
מלאכות האסורות בשביעית. דהתם שאני נהי דאיכא פסידא אם לא ישקו אותה מכל מקום כשמשקין
איכא גם תיקון בפועל, דאמרינן שם דבהשקאה איכא משום זורע ומשום חורש דמרפיא ארעא ומצמיח
פירי, אם כן ודאי מלאכה גמורה היא ורק משום פסידא התירו לפי שהוא רק מדרבנן, אבל אוקמא אילנא
דליכא תיקון בפועל כלל יש לדון אי חשיבא מלאכה לשביעית...

5. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף פ עמוד ב
אין קוצצין בתולת השקמה בשביעית, מפני שהיא עבודה; ר' יהודה אומר: כדרכו אסור, אלא מגביה י'
טפחים וקוצץ, או גומס מעם הארץ; מעם הארץ הוא דקשי, הא אידך מעלי לה! אמר אביי: ג' טפחים מעלי
לה, מעם הארץ ודאי קשי לה, מכאן ואילך - לא מקשי קשי לה ולא עלויי מעלי לה, גבי שביעית עבדינן
מידי דודאי קשי לה.

מתליעין - מסירים תולעים מהעץ.
מוזהמין - כשיש מכה באילן ונשרה מקצת קליפתו, מדביקים שם זבל וקושרים שלא ימות (רש"י). ויש שפרש שמשקים את האילן מים (ומדשנים) בזבל (רבינו חננאל).
מגזמין - גוזמים.
אוקומי אילנא - שמירת מצב האילן, שלא יתקלקל - ולא כדי להשביחו.
אברויי - חיזוק והשבת העץ.
לסתומי פילי - לסתום חורים ובקעים.
סכין שמן לגזום - מושחים את גדם העץ החתוך בשמן, על מנת שהעץ לא ינזק.

דבר האבד - מלאכה שאם לא תתבצע, האילן או הפירות ילכו לאיבוד.

6. תוספות מסכת בבא בתרא דף פ עמוד ב
לא מקשי קשי לה ולא עלויי מעלי לה - לאו דוקא דאם כן גבי שביעית אמאי אסור? הא אמר בעבודה זרה (נ, ב) אוקמי אילנא שרי אברויי אילנא אסור? אלא לא ודאי מיקשי קשיא ולא עלויי מעלי לה.

7. הרב דוד רפפורט - מקדש דוד שביעית סימן מח המשך מקור 4
הנה בבבא בתרא (פ, ב) ... כתבו התוספות... והא התם גבי בתולת שקמה אם לא יקצוץ כלל ליכא פסידא באילן, רק כשקוצץ אמרינן דלא יקוץ פחות משלושה טפחים משום דלא קשי לה ולא מעלי לה, אם כן מה זה ענין לההיא דאוקמא אילנא שרי? ומוכח דסבירא ליה להתוספות דזה דאוקמא אילנא שרי אין זה דמשום פסידא התירו, רק כל שהמלאכה אינה מועלת בפועל אינה מלאכה לענין שביעית.

ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק ויקרא פרשת בהר אות ח

בזוהר הקדוש (פרשה זו, קי ב): 'כי תאמרו מה נאכל, רבי יהודה פתח בטח בה', לעולם בר נש {אדם} יהא זהיר במארי {באדונו} וידבק לביה במהימנותא עילאה {באמונה עליונה}.

דשמיטה היא כמו השבת שהוא תכלית שמים וארץ, שלזה היה כוונת הבריאה שיכירו כח מלכותו. והיינו ביום השבת שאומה שלימה מניחין עסקיהם לכבוד שמים...

וכן השמיטה בארץ ישראל שהיה רוב עסקיהם בעבודת השדה, וישראל מניחין שנה שלימה מעבודתה לכבוד שמים שמכירין כי לדי הארץ, וכמו שאמרו (ויקרא רבה א, א): 'גבורי כח עושי דברו - בשומרי שביעית הכתוב מדבר' וכו' ודין חמי חקליה ביירה, כרמיה ביירה ויהבי ארנונא ושתיק {זה רואה שדהו וכרמו מוזנחים, ומשלם מס, ואינו מתרעם כלפי שמיא}, יש לך גבור גדול מזה! ועל זה דרש בטח בדי' שהוא מבטחון בדי'. וכמו שנאמר 'וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית?' 'וצויתי את ברכתי לכם'.

וכן בשבת כתיב בטח בדי' כי שבת הוא חלק שביעית מהשנה וישראל מניחין כל עסקיהם לכבוד שמים, והוא מבטחונם בדי' שאדרבה ממה שמכבדין את השבת מתעשרין.

יחידה ב: הגבלות על ההיתר לבצע מלאכות ל'אוקמי'

שיטת הרמב"ם ב'אוקמי ואברויי'

8. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ה ולא יחתוך היבול מן האילנות, ולא יפרק העלין והבדים היבשים, ולא יאבק את צמרתו באבק, ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא, כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך.

9. רבי חזקיה די סילוה (ה'פרי חדש') - חידושי מים חיים - הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ה אין זה מחוור דהא במסכת עבודה זרה... משנין דתרי זיהומוי הוי: חד לאוקומי אילני ושרי, וחד לאברויי אילני ואסור. ואם כן מה שכתב הרב ש'אין לסוך הנטיעות כדי שלא יאכל אותו העוף אינו נכון. דאין זה אלא לאוקומי אילני ושרי... אבל מאי דאסור הוא זיהום דאברויי אילני.

10. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ב הלכה ג מזהמין את הנטיעות: מתניתין דרבי, ברם כרבנן מזהמין ומתליעין בשביעית, אבל לא במועד. כאן וכאן אין מגזמין.

❖ האם הירושלמי סובר כשיטת הבבלי במקור 1? איך הוא מתרץ את סתירת המשנה והברייתא?

❖ האם שיטת הרמב"ם מתיישבת עם הירושלמי?

11. רבי אברהם משה די בוטון - לחם משנה - הלכות יום טוב פרק ח הלכה י ורבינו ז"ל בפרק ה מהלכות שמיטה ויובל כתב סתם 'ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא' דהיינו זיהום... ואם כן היה לו לחלק בין הני תרי זיהומי, ולומר: דאם הוא זיהום להברות האילן אסור ואם לאוקומי האילן שרי...

יש לומר דרבינו ז"ל סבירא ליה דפליגי תנאי בירושלמי, דלא מפליגי בין הני תרי זיהומי, כמו שכתב רבינו שמשון שם, והוא ז"ל פסק כתנא דמתניתין דאמר אין מזהמין בשביעית... והטעם דסבירא ליה דמתניתין דירושלמי, משום דגמרא דידן לא אמר תירוצא דתרי זיהומי בלשון ודאי, אלא בדרך דילמא. וכיון דבירושלמי אמר 'תנאי היא' בדרך ודאי, אין ספק דגמרא דידן מוציא מידי ודאי דהירושלמי, זו היא דעתו.

❖ עיינו עוד בפאת השולחן סימן כ בבית ישראל (יא), שחיזק את דברי הלחם משנה שהרמב"ם

פסק כירושלמי, ובבית רידב"ז שם (א, ה) שלמד שגם למסקנת הבבלי אין הכרעה בשאלה זו.

12. מעשה רקח הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ה

וראיתי להפרי חדש (מקור 9) שחלק על דברי רבינו... אכן הדבר מבואר שאין כאן קושיא... דההיא דאוקומי אילנא דשרי היינו משום שנגזם האילן, דהיינו שחתכו או נחתכה ענף ממנו וכדי שלא ימות התירו לסוכו, וכמו שכתב רש"י שם... מאחר שכבר אירע הקלקול התירו לתקנו כדי שלא יאבד כולו. מה שאין כן בדבר שלעתיד, דהיינו לסוך הנטיעות כדי שלא יאכלום העופות פשיטא ודאי דאסור.

13. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה - עמוד כג - הערה 36

ואחרי בקשת הסליחה רבה ממרן גאון ישראל (זקן אשתי) בעל פאת השולחן ושאר רבותינו הקדושים, רואה אני בעניי כאן בעזרת השם דרך סלולה: ... כל אילן וצמח מאז שנתקללה הארץ יוקץ ודרדר תצמיח' דרכו ללקות בעקולים ותסבוכות טבעיים מהם בקוצים מהם בתולעים או באבנים וכו', וכן מהשמש והגשם, הרוח והברד, שעיקרם להצמיח ויש שמכים אותם לפרקים, כל אלו הדברים שהם מטבע הצמיחה - אם בא להסירם על ידי עבודה בשביעית הרי זה לאברויי, היינו לאשבוחי מכל שאר אילנות וצמחים. אבל כל הסרת נזק בלתי מצוי ורגיל זוהי לאוקמי (שוב מצאתי עיקר הסבר זה בתפארת ישראל פרק ב ס"ק ז, ולתמהוני שעם כל זה מקשה שם בס"ק כו על הרמב"ם...) ועל פי זה אין כאן מחלוקת בין הרמבם ושאר פוסקים בענין עבודה בגוף האילן וגם הוא פוסק כהבבלי, וכל העקוב היה למישור והוסרו הרבה תסבוכות ומחלוקות, גם בענין הברחת עופות והסרת קוצים והרבה כדומה.

רבי אברהם משה די בוטון (ש? - שמח) נולד בסלוניקי לפני כ- 450 שנה, לצאצאי מגורשי ספרד. היה תלמידו של ר' שמואל די מודינה (המהרשד"ם). את פירושו 'לחם משנה' על הרמב"ם התחיל לכתוב לפני שהכיר את הפירוש 'כסף משנה' (של רבי יוסף קארו, בעל ה'שולחן ערוך'), שהתגלה לו במהלך חיבור הפירוש להלכות תפילה.

❖ **עיון נוסף:** עיינו בבית רידב"ז (א, ה) שכתב באופן דומה, ובסוף ספרו בקונטרס 'משמרת לבית' עמוד ג דן בתירוץ זה ביחס למקור 28.
❖ **עיינו גם בדברי הרב קוק במקור 17, שמיישב את שיטת הרמב"ם בדרך נוספת.**

'לאוקמי' במלאכה דאורייתא

העבודות האסורות מהתורה בשמיטה הן העבודות שנעשות גם בשדה וגם בכרם. נברר האם גם בהם הותרה מלאכה 'לאוקמי'.

14. רש"י מסכת עבודה זרה דף נ עמוד ב

ומזהמין - כשיש מכה באילן ונשרה קצת קליפתו, מדביקין שם זבל וקושרין {כדי} שלא ימות. ולא דמי האי ל'אין מזבלין דמועד קטן (דף ג), דהתם זבול דקרקע, והוא עבודה שבשדה ושכרם. אבל סכין שמן לגיזום - כדי שלא ימות האילן אם נגזם קודם לכן. מלאכה שהיא עבודת קרקע אסור רחמנא, והני לאו מלאכת קרקע נינהו, דאוקומי אילנא בעלמא הוא שלא ימות ואין משביחו לאילן, אלא מעמידו בכמות שהוא.

❖ **הסבירו את כוונת רש"י במילים 'דהתם זבול דקרקע והוא עבודה שבשדה ושכרם'.**

15. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שבת הארץ פרק א הלכה ה

ויש אומרים שמותר גם להשקות את האילן מים ולזבלו בזבל אם יש צורך בדבר שלא ימות, ואינו אסור כי אם להברותו יותר.

ויש אומרים שזיבול בקרקע לעולם אסור, אפילו אם הוא כדי שלא ימות האילן. ולאוקמי אילנא גם כן אסור, שכל מה שהוא 'עבודה שבשדה ובכרם' לא הותרה משום לאוקמי אילנא. ומה שמותר לזהם הוא רק כשמשים את הזבל על האילן עצמו, שהיא עבודה מיוחדת רק לאילנות, והיא מותרת כשהיא לאוקמי אילנא ולהחזיקו במעמדו שלא ימות.

❖ **האם ניתן להביא סיוע מדברי רש"י (במקור הקודם) לאחת השיטות?**

16. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא אות ח

האם הותרו גם עבודות דאורייתא לאוקמי אילנא בכלל דלאוקומי שרי? נראה דעבודות דאורייתא אסירי. שהרי היתר חרישה בעשר נטיעות מבואר בירושלמי דהוא כדי שלא יתיבשו... ואפילו הכי בשביעית עצמה אסור {והיתר החרישה המיוחד בנטיעות הוא רק בתוספת שביעית}...

ועיין בריש מועד קטן לענין משקין בית השלחין דקרי ליה בגמרא משום פסידא ואפילו הכי מבואר שם דלא שרי אלא בדרבנן...

גם יש מקום לומר דהשקאה וחרישה שרגילין תמיד לעשותן חשיבי שפיר עבודת שדה וכרם ושפיר אסירי בדאורייתא, מה שאין כן עבודה שעושין רק בדרך מקרה אפשר דרק לאברויי חשוב להקרא בשם עבודה ולא לאוקומי... ולכן אפילו מאן דסבור דתולדות נמי אסירי מן התורה, אפילו הכי מודה דלאוקומי שרי [ואף שהנמוקי יוסף בריש מועד קטן כתב להיפך, דהואיל והשקאה צריכין תדיר לא מיקרי עבודה חשובה, אפילו הכי אין זה סותר דברינו]

ועיין בשבת הארץ (א, כ) ובהלכות שביעית להגר"מ טוקצ'נינסקי ז"ל, שכתבו דמותר לאוקומי אף בזימור דאורייתא והסתמכו על פירוש רבינו חננאל שם במסכת עבודה זרה... נראה כדבריהם, משום דמסתבר שגם אב"י דסובר שגם תולדות אסירי מדאורייתא גם כן סובר הך כללא דלאוקומי שרי.

אך יש להסתפק בשל גוי למאן דאמר אין קנין, או באילני סרק, אם גם בהם יש ההיתר של לאוקמי. וכן אם מותר להפסיד קוצים שהם אוכלי בהמה ויש להם קדושה כדי שלא יפסידו האילנות, ומשכחת נמי בזימור שצריכים להוריד יחור שיש עליו פירות שיש להם קדושת שביעית אם מותר להפסידם כדי לאוקמי אילנא.

❖ **עיון נוסף:** עיינו במאמרו של הרב רא"ם הכהן **באתר ישיבת עתניאל** (מאמר מתוך גולות יא,

עמודים 17-18), שדן בדברי הרב שלמה זלמן אויערבך וראייתו מדברי אב"י.

אין מזבלין... - בגמרא במסכת מועד קטן נכתב שאסור לזבל בשמיטה את הקרקע, כדי עבודה שבשדה ובכרם. ומכך משמע שמלאכת זיבול אסורה מדאורייתא, בניגוד לנאמר בגמרא במסכת עבודה זרה, ממנה עולה שזיבול אסור מדרבנן.

רבינו חננאל שם במסכת עבודה זרה - לדעת רבינו חננאל ההיתר לזהם את האילנות הוא להשקותם מים וזבל, וההבדל בין זיהום מותר לזיהום אסור הוא בכמות - זיהום מועט מותר כי מטרתו להחיות האילן, וזיהום מרובה אסור כי מטרתו להשביח האילן. **אב"י דסובר...** - כפי שהובא בשיעור הקודם, לדעת אב"י תולדות אסורות מהתורה, ולמרות זאת יש היתר 'לאוקמי'.
אין קנין... - אין לגוי קניין בארץ ישראל באופן כזה שמפקיע את הגידולים ממצוות התלויות בארץ באחת היחידות הבאות נעסוק בכך בהרחבה בעזרת ד' **אילני סרק** - שאין בהם פירות, ולא יהיה הפסד ממוני אם העץ ינוק.

יחידה ג: את מה מותר להעמיד ב'אוקמי'?

'אוקמי פירא'

17. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שבת הארץ פרק א הלכה ה
וכן אין 'מכוונים', שהוא לקוף את הקוצים היוצאים מן האילן, המזיקים את הפירות. וזה אסור לכל הדעות, שאפילו להאומרים שמותר לעשות עבודה שהיא לאוקמי אילנא אפילו בגוף האילן - זהו דוקא להעמיד את האילן שיהיה ראוי לעבודתו לאחר השמיטה. אבל עבודה שהיא לצורך הפירות - לעולם אסורה, שמה שהוא לצורך הפירות - הפקיעה תורה, שהפקירה את פירות שביעית לכל, וסלקה יד הבעלים מהם. ואפילו כשהם נאבדים אסור לעשות עבודה בשבילם.

אין מכוונים - לפי התוספתא (שביעית א, ו) שהובאה גם בירושלמי (ב, ב) מותר 'לכוון' את העץ רק עד ראש השנה, ולא בשמיטה.

18. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה עמוד כד הערה 5
כמעט ברור שמותרת עבודה לאוקמי אף בשביל הפירות, וכמה הוכחות לזו: חדא בעבודה זרה (מקור 1) אמרו בטעם 'אין סכין הפגין בשביעית' שהוא לפטומי פירא, מוכח שאם לאוקמי פירא שרי... ועל כרחך הא דאמרן בלשון 'לאוקמי אילנא' זהו משום שבפירות צריכין לבאר דוקא בספיחין המותרין...

❖ עיון נוסף: עיינו בדבריו המלאים של הרב טוקצ'ינסקי ובראיותיו.

19. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שו"ת משפט כהן - סימן עט
והרב ר' מיכל טוקצ'ינסקי חיבר קונטרס בהלכות שביעית, והביא דברי אלה מתוך מכתב שכתבתי לו, והשיג עליהם מתוך איזה ספרים, אבל נראה לי שלדעת רש"י והרמב"ם העיקר הוא כמו שכתבתי לחומרא, והספרים המקילים אינם תחת ידי כעת לעמוד על יסודם.

20. הרב יהושע לייב דיסקין - שו"ת מהרי"ל דיסקין קונטרס אחרון אות רנט - עמוד פד
בכל מקום דשרינן איסור משום פסידא, יש לעיין אם אין הדבר שלו כי אם הפקר ועדיין לא זכה ביה, אי שרינן ליה.

והיה נראה להביא ראיה ממאי דשרינן פרק קמא דמועד קטן בשביעית בכל מקום משום פסידא, במקום שאין הפסד לגוף הקרקע כי אם לפירי... ואיך שרינן להאי עבודת קרקע משום פירי דלאו דיליה?
אך יש לומר דהא כיון דכתב קרא 'אביוני עמך' אם כן חשיבי הני פירי דשייכי לכלל ישראל.

❖ האם הנחת המוצא של הרב דיסקין היא שמותר לעשות מלאכות להצלת הפירות, או שהדבר אסור?

❖ האם לדעת הרב דיסקין מותרות מלאכות 'לאוקמי' לענפי העצים (שאינם מופקדים בשביעית) גם בעצים שאינם שייכים למי שעושה את המלאכה?

21. הרב שאול ישראלי - בצומת התורה והמדינה חלק ט-י עמוד שמו
אף אם ננקוט שמותרות עבודות דרבנן עבור פירות ההפקר וכמו שנוקט בפשיטות מהרי"ל דיסקין בקונטרס אחרון, אין זה אלא עבור פירות שישנם כבר בעולם, אבל לא עבור מה שאינו עדיין בעולם. וטעמא דמילתא, שאף על פי שמתירים עבור פירות הפקר, היינו מצד שפירות שביעית שייכים לכלל ישראל, וכמו שהביא שם לדייק, ועל כן הרי זה כמו הפסד של מה ששייך לבעלים. אבל מה שלא בא לעולם אין זה אלא הרוחה... ועל פי זה נראה בירקות שנלקט מהם היבול הראשון, אלא שעל ידי גזימה וזיבול יוכל להניב שנית, שמלאכות אלו דרבנן לא הותרו, כי הפרי עוד איננו ולא שייך להתיר מצד פסידת הפרי.

❖ עיון נוסף: עיינו בחזון איש שביעית סימן כא ס"ק יד שמתיר אוקמי פירא, וגם על דבריו מתבסס הרב ישראלי.

וממסין באורז - משקים את שדה האורז. השקיית האורז נקראת 'מירוס' מכיון שלהשקייתו להשתמש במים רבים. מכסחין - זומרים עלים משיבולת על מנת להשיבחה.

22. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה י
ממסין באורז בשביעית, רבי שמעון אומר: אבל אין מכסחין.

23. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ב הלכה ב

רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלים מן האשכול בשביעית.

מחלפא שיטתיה דרבי שמעון: תנינא תמן ממרסין את האורז בשביעית דברי רבי שמעון אבל לא מכסחין, וכאן {ן} הוא אומר אכין {כך}?
שנייא הוא הכא שהוא כמציל מן הדליקה.

24. רבי שמשון משאנץ - ר"ש מסכת שביעית - פרק ב משנה ב

ומשני דנטילת עלין של אשכול אינו אברויי אילנא אלא אוקמי אילנא כאדם המציל מן הדליקה דאוקמי בעלמא הוא אבל גבי אורז אברויי אילנא הוא ואסר...

❖ **האם ניתן להוכיח ממקורות 22-24 אם 'אוקמי פירא' מותר או אסור? עיינו גם במקור 28.**

❖ **עיון נוסף: עיינו בחזון איש כאות יד, ובשבת הארץ פרק א הלכה טו, שמסבירים את המשנה והירושלמי הללו לשיטתם.**

'לאוקמי' יופי

25. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא אות ח

גם מסופקני בפרחי נוי שעיקר המטרה הוא הנוי והיופי, שאפשר שאם גוזז וזומר כדי לשמור על צורתם דחשיב נמי כאוקמי אילנא ושרי. וצריך עיון.

26. משפטי ארץ (תשנ"ד) - פרק ד אות א

כשם שהתירו חז"ל לעשות מלאכות דרבנן בצמחי מאכל כדי להציל את הצמחים או למנוע איבוד הפירות כמבואר, כך התירו לעשות מלאכות אלו בצמחי נוי (המב"ט ב, סד כתב שמותר להשקות צמחי בושם אף על פי שערכם מועט, וכן כתוב בסדר השביעית שהוציא לאור במחיצתו של החזון איש, הרב החשוב ר' זליג שפירא) כדי למנוע מיתת צמחים או כדי למנוע פגם ניכר בנויים של הצמחים באופן שלא יוכלו להמשיך לשמש ליעודם המקורי. אמנם אם הקלקול בנוי הצמחים הוא לשנת שמיטה בלבד, וניתן להשיב את נוי הצמחים לקדמותו לאחר שמיטה ללא הוצאה מרובה, נראה שאסור לעשות מלאכות כדי למנוע פגם בנוי הצמחים למשך שנת שמיטה בלבד...

ויש אומרים שבמקרה של צורך גדול אפשר להחשיב גם נזק זמני בנוי הצמחים לנזק, בתנאי שקלקול הנוי בולט ביותר, והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה.

❖ **מהי לדעתכם הסברה לחלק בין פגם קבוע בנוי הצמח לבין פגם זמני לשנת השמיטה? (השוו גם לשיטות הסוברות שיש הבדל בין 'אוקמי אילנא' לבין 'אוקמי פירא')**

27. הרב יוסף ליברמן - שו"ת משנת יוסף - חלק א סימן ח

הביא בקונטרס 'שביעית ושמינית למעשה' כי 'לכל צמח תפקיד משלו... לשיחי נוי לתת יופי ונועם, אם כן כמו שבעצי פרי במידה ולא ימלאו את תפקידם מותר לגזמם לקיום הפרי, כך גדר חיה, באם לא נגזום לא תמלא את תפקידה...'

ואמנם מסתייג שם המחבר מטעם זה, ובצדק, כי מי יוכל על יסוד סברות כרס כאלה להתיר מלאכות בשביעית? שאם חז"ל התירו 'אוקמי אילנא', הרי זה פשוטו כמשמעו לקיים את האילן... אבל לאוקמי את הנוי, זה לא שמענו, [ואדרבא בשנת השמיטה זהו הנוי, שלא יהיה מעובד...]

אפילו אם נקבל את הסברה הנ"ל להלכה, **דכל שאין הפעולה פעולת תקון אילן הרי זה מותרת**, מכל מקום שייכת סברא זו רק לגבי סילוק היזק שאין לו שייכות עם תיקון האילן. אבל סילוק כיעור הנוי, הרי הוא תקנה לצמח עצמו, שלשם כך הוא נשתל.

דכל שאין הפעולה... -
יש שיטות הסוברות שחלק ממהיתר 'לאוקמי' נכללות כל הפעולות שאינן מיועדות להשיב את הגידולים (עיינו במקור 4).

❖ **הסבירו את דברי הרב ליברמן בקטע האחרון, שמחלק בין 'סילוק היזק שאין לו שייכות עם תיקון האילן' לבין 'סילוק כיעור הנוי' שהוא 'תקנה לצמח עצמו'.**
❖ **מדוע לדעתכם סובר הרב ליברמן כי 'בשנת השמיטה זהו הנוי, שלא יהיה מעובד'?**

תפילה שעצים יצמחו

28. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ד הלכה ד
אין תולין תוכין ב{עץ ה}תאנה... ולא כן תנא: אילן שהוא מנבל פירותיו, סוקרין אותו בסקרא ומטעינן אותו אבנים, ומבהתין {מפחידים} ליה דיעבוד {שיעשה פירות}:
אמר: תמן - דלא יתן {ישר} פירותיו, והכא דיעבוד {שיעשה פירות} לכתחילה.

29. חזון איש סימן יט אות כ
בירושלמי: ... ומסקינן דאסור. {לעשות סגולה להצמחת פירות}. ודוקא סוקרו בסיקרא וטוענו באבנים מותר שלא ישיר, אבל שיצטעב לא.
והא דפריך מסוקרו בסיקרא, אף על גב דהתם אינו משום סגולה, וכדאמר שבת (סז, א), מכל מקום אסור חכמים כל השתדלות במעשה שלא יבואו לידי עבודה.
אלא שלא ישיר הוא רק אצולי הפסד, וגם בעבודה מותר, כמו טוענו באבנים דליכחיש חיליה.

30. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה ז
ומבואר דאסור לעשות סגולה לאילן שיעשה פירות בשביעית דהוי עבודה.
ויש לעיין, דבסנהדרין (קא, א) אמרינן: 'לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת, ואין בכך משום צידה'... אף על גב דעל ידי הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתופסו - מכל מקום מותר, דאין זה צידה טבעית. ויש לעיין מאי שנא גבי שביעית דאסור גם פעולה שאינה טבעית, ומאי שנא שבת דמותר?... ויש לומר דיש לחלק בין שבת לשביעית, דבשבת עיקר קפידת התורה שינוח ולא יעשה הוא מלאכה, ולחישת אילן זו שום מלאכה. אבל בשביעית שהתורה רוצה שהארץ תשבות, כמו שכתוב בעבודה זרה (טו, ב), ודעת כמה ראשונים שגם על ידי גוי יש בזה חיוב דאורייתא. ואפילו להחולקים על כל פנים האיסור הוא שהארץ לא תיעבד - ולכן גם על ידי סגולה הרי הארץ נעבדה על ידו.

תולין תוכין - תולים
ייחורים של תאנה בעץ תאנה, כסגולה להצמחת פירות (עיינו בפירושו של פרופ' פליקס לירושלמי, בו הוא מבאר גם מהי התועלת החקלאית שבדבר).
מנבל פירותיו - פירותיו נושרים.
סוקרין אותו בסיקרא...
- מסמנים את העץ בצבע אדום, על מנת למנוע את נשירת פירותיו.

אף על גב... - לדברי הגמרא במסכת שבת, צובעים עץ שמשיר פירותיו בצבע, על מנת שאנשים ידעו ממחלתו, ויבקשו עליו רחמים שיבריא.
כמו טוענו באבנים -
בגמרא במסכת שבת נכתב שיש עצים שמשירים את הפירות בגלל שכוחם חזק מדי, ולכן מניחים אבנים על העץ, כדי להחליש את העץ, והפירות לא ינשרו.

בעל שם טוב - פרשת כי תשא

עצבות וקליפות החומר מעכב שמחת הנשמה בעשיית המצוה.
לכך עצה יעוצה: 'ושבתה הארץ שבת לד', הכוונה שיעשה ניחא ושבתה לארץ שהוא החומר והגוף, לשמוח בשמחה מגשמי {האדם ישמח שמחה גשמית}, ועל ידי זה תוכל הנשמה לשמוח ברוחני {שמחה רוחנית}.
וזהו שבת לד': כי שתי בחינות אלו צריך לעשותן {גם} בשבת.

יחידה ד: אינו מתכוון למלאכה

נחלקו תנאים לגבי איסורי המלאכה בשבת: האם עוברים על איסורי שבת גם כאשר אין כוונה לביצוע המלאכה (למשל: גורר ספסל ואגב כך חורש). ביחידה זו נברר האם מחלוקת זו נכונה גם לגבי השמיטה.

31. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כו עמוד א

<p>גמרא רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא. פגע בהו ריש לקיש, איטפיל בהדיהו, אמר: איזיל איחזי היכי עבדי עובדא... חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי, אמר להן: כהן וזמר? אמר לו: יכול לומר 'לעקל בית הבד אני צריך'. אמר להם: 'הלב יודע אם לעקל, אם לעקלקלות'. הלב יודע אם אם כוונתו לשם היתר או לשם איסור.</p>	<p>תרגום רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הלכו לעבר את השנה במקום ששמו עסיא. פגש בהם ריש לקיש, והצטרף אליהם. אמר, אלך ואראה כיצד הם עושים מעשה... ראה ריש לקיש אדם שהיה זומר בכרמיו. אמר לרי' חייא ולרי' שמעון: כהן וזומר? השיבו לו: יכול אותו כהן לומר שהוא צריך את הזמורות עצמן, כחבל לשימוש בבית הבד (עקל). השיב להם ריש לקיש: הלב יודע אם אם כוונתו לשם היתר או לשם איסור.</p>
--	--

כהן וזמר? - אנשים החשודים על חילול השביעית היו מכונים כהנים, כיוון שכהנים רבים זלזלו בשנה השביעית, כי חשו שכמו שתרומה הותרה להם יותר מלישראלים, כך הותרו להם גם מצוות אחרות התלויות בארץ.

32. תוספות מסכת סנהדרין דף כו עמוד א ד"ה לעקל

וקשה... מכל מקום הוה משביח הכרם? דהכי אמרינן פרק כלל גדול (שבת עג, ב): **'הזומר וצריך לעצים חייב שתיים: משום קוצר, ומשום נוטע'**. הכא נמי לחייב משום עבודת נוטע?
ויש לומר: דעביד ליה באותו ענין דודאי קשה ליה, דליכא לחייבו משום נוטע... {ו} גבי שביעית אין לאסור רק היכא דמשביח הקרקע, אבל הכא קשיא ליה וכהאי גוונא שרי.

הזומר וצריך לעצים... - אדם הזומר עץ, עושה פעולה שעוזרת לצמיחת העץ - ולפיכך חייב על נטיעה; אם הוא גם זקוק לענפים הוא עובר גם על איסור קצירה. אם העבירה נעשתה בשוגג, יהא עליו להביא שני קורבנות חטאת.

❖ האם לדעת התוספות מותר לעשות מלאכות בשמיטה אם אינו מתכוון לשם התועלת החקלאית שלהן?

33. רבי יוסף דיטראני - שו"ת מהרי"ט - חלק א סימן פג

ושם כתבו התוספות... דעביד ליה בענין דקשה לה... אבל במילתא דמוכח שאין כוונתו אלא לצורך מה שקוצץ, ולא חייש אמאי דגדלי אחר כך, ודאי שרי דתנן (ד, ו): 'המזנב בגפנים והקוצץ קנים, רבי יוסי הגלילי אומר: ירחיק טפח, רבי עקיבא אומר: קוצץ כדרכו'. אלמא כל שאינו מתכוין לכך, אף על פי שגורם זימור שרי.

❖ לדעת המהרי"ט, מהם שני התנאים שצריכים להתקיים כדי שיהיה מותר לאדם לקצוץ באילן כדרכו, אפילו שיתכן שהקציצה מועילה לאילן?

34. חזון איש סימן יט אות יד

ומכל מקום אם לא אכפת ליה עכשיו בתיקון השדה ודאי שרי... וכדאמר בירושלמי ובגמרא 'הלב יודע', משמע שהעבודה כדרכה...
ויש לתמוה במה שכתב תוספות (מקור 32) דלא הותר לעקל אלא באופן שקשה לה. דלא משמע כן כלל, וכמו שכתבתי...

ונראה דודאי אי אפשר לפרש דכסח באופן שאינו מועיל {לעץ}, דאם כן למה אמר 'הלב יודע כו' ועוד **במה פליגי רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא** (ד, ו)? אלא כונתם, שכל זימור צריך דקדוק וחכמה. והרבה מומין יש באילנות שגורמין גרעון בגידולן ובפירותיהן, וכל זימור שאינו על צד הדקדוק עושה גרעון בפירות... לענין שביעית כיון דאין עושין כן והוא נתכון לעצים שרי, **אבל אם נתכון לזימור אסור**, והיינו דאמר הלב יודע כו'.

❖ האם החזון איש חולק על המהרי"ט?

❖ עיון נוסף: עיינו בתחילת דברי החזון איש שמדגים את העיקרון שהולכים אחר מחשבת עושה המלאכה במקרה שאדם מלקט אבנים מתוך שדה או מתוך שדה חבירו.

במה פליגי... - במשנה בשביעית נחלקו תנאים לגבי אדם "המזנב בגפנים והקוצץ קנים": לדעת רבי יוסי הגלילי יש לשנות באופן הקציצה וירחיק טפח ו"ר' עקיבא אומר: קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה" ונחלקו במקרה שהזימור מזיק לעץ.
אבל אם נתכון לזימור אסור - לדעת החזון איש גם זמירה שאינה מדוקדקת מועילה קצת לאילן, אלא שאם אינו מתכוון לתועלת האילן מותר לעשות זאת, ורק אם מתכוון לשם גידול העץ אסור.

35. הרב דוד רפפורט - מקדש דוד שביעית - סימן מט

כתב הרמב"ם ז"ל (שמיטה ד, א) דאם קצר כדרך הקוצרין או שקצר לעבודת הארץ לוקה, וכן כתב (שם כב) גבי בצירה אם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבוצרין... ונראה מדברי הרמב"ם ז"ל דאף בשביעית תלי בדעתו, ואם אינו מתכוין לעבודת הקרקע והאילן מותר לקצור שלא כדרך הקוצרין. ולהתוספות (מקור 40) דבשביעית לא בעינן מלאכת מחשבת, צריך לומר דבקצירה ובצירה שלא כדרך הקוצרין ליכא מלאכה כלל.

❖ **מניין המקדש דוד למד ששינוי במלאכת קצירה מתיר את הקצירה?**

36. הרב שאול ישראלי - ארץ חמדה חלק א - נוספות לשער ב אות ב - עמוד קטו

לא הקצירה והבצירה הם האסורים בשביעית, אלא הבלטת הבעלות שבאה על ידם.. שמצוות עשה זה של שביתת הארץ לכל העבודות האסורות אינו תלוי לגמרי בזה שהשדה נעבדת או לא, כי לא זהו הנקרא שביתה אלא בעיקר באיזו מדה מובלטת הבעלות על ידי המלאכה... ועל פי זה נראה ליישב מה שהתקשינו בדין חריש בשל חבירו, שאין בזה איסור תורה כל שכונתו ללמד הבהמה. והקשינו: הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה? אבל לפי הנ"ל מיושב שחרישה ודאי אין בה אלא מצות עשה של 'בחריש ובקציר תשבת'... והוא כנ"ל רק מצד הבלטת הבעלות, ועל כן כשחורש לא לשם הכשרת הקרקע והכנתה לזריעה אלא לצורך הבהמה, אין כאן מענין מה שאסרה תורה כלל, שהרי לא אסרה תורה עצם הדבר שהשדה נחרש, אלא הבלטת הבעלות, וכל שאינו עושה מצד הצורך בקרקע ויבולה אין כאן הבלטת ענין זה כלל ועל כן אינו באיסור תורה כלל.

❖ **עיון נוסף: עיינו בירחון אורייתא חלק ט עמוד קכ בדברי הרב חיים פנחס שיינברג, שכותב באופן דומה.**

פסיק רישיה

ראינו לעיל שישנו היתר לעשיית מלאכה אסורה כאשר האדם 'אינו מתכוון' לתוצאותיה האסורות. עם זאת, כאשר ברור שהתוצאה האסורה תתרחש, אי אפשר לטעון לכך ש'לא התכוונתי'. מקרים מסוג זה מכונים 'פסיק רישיה ולא ימות'. מושג זה שאול מתוך איסור נטילת נשמה בשבת: החותך את ראשה של הבהמה אינו יכול לטעון שלא התכוון לכך שהיא תמות - הכוונה אינה משמעותית כאשר התוצאות ידועות. להלן נראה האם גם בדיני שמיטה חלה הגבלה זו על מקרים בהם 'אינו מתכוון'.

37. הרב יחיאל מיכל אפשטיין - ערוך השולחן סימן יט סעיף כב

המזנב בגפנים, שמקטע זנבות הגפנים... הרי זה קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה ובלבד שלא יתכוון לשם זימור, ואין זה פסיק רישא שוודאי יהיה תועלת להאילן, דאם כן נראה שאסור.

38. הרב משה אהרונסון - שו"ת ישועת משה חלק ד סימן כה

שאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ופסיק רישא הוי כאילו חישב גם עלה, מה שאין כן שביעית אי אפשר ללמוד ממנה, דכל כולה חידוש הוא, דרק מלאכות ידועות אסרה תורה, אין לך בה אלא חידושה... דדוקא ארבע מלאכות ישירות העשות בכוונה מראש לשם מלאכה זו אסרה תורה, ולא המתניחות אליו רק על ידי פסיק רישיה, דעל ידי פסיק רישיה לא מתייחס ממש לעושהו אף שנעשית בהכרח מכח מעשיו... אין בכוח פסיק רישיה להוריד {=להחיל} שם מלאכה ועבודה אסורה על פעולה הנעשית שלא כדרך מלאכתה ועבודתה.

❖ **היתר הרב אהרונסון מבוסס על ההנחה ש'רק מלאכות ידועות אסרה תורה, אין לך בה אלא חידושה'. הסבירו משפט זה! (אפשר להעזר בשיעור הקודם במקורות 6-9)**

❖ **עיון נוסף: עיינו בדבריו של הרב שלמה זלמן אויערבך ב'מנחת שלמה' חלק א סימן מא אות אשם הוא דן בהוצאת עציצים מתוך בית מרוצף אל מחוץ לבית, ומשתמש בעקרונות שראינו ביחידה זו.**

ר' יחיאל מיכל אפשטיין (תקפ"ט - תרס"ח) נולד בבוברויסק שברוסיה. למד בישיבת וולוז'ין, ואף נשא לאשה את אחותו של הנצי"ב מוולוז'ין (שהיה ראש הישיבה). לאחר שהפסיד חלק נכבד מכספו, הפסיק לעסוק במסחר, התמנה לרבה של הקהילה ובהרדוק ולראש הישיבה שם. את חיבורו 'ערוך השולחן' כתב על כל ארבעת חלקי השולחן ערוך, אך חלק מהכתבים אבדו. בחלק אורח חיים הרבה לחלוק על הימשנה ברורה' ולהצדיק את מנהג ישראל, אף אם המנהג כרוך בדוחקים הלכתיים. כמו כן, חיבר את 'ערוך השולחן העתידי', ובו הוא דן במצוות שלא נהגו בימיו, כגון מצוות התלויות בארץ, הלכות קרבנות ועוד. בנו היה רבי ברוך עפשטיין בעל ה'תורה תמימה'.

יחידה ה: מלאכת מחשבת ושינוי במלאכות השביעית

39. משנה מסכת שביעית פרק ד משנה ב

שדה שנתקוצה - תזרע במוצאי שביעית. שנייבה או שנדיירה - לא תזרע במוצאי שביעית.

40. תוספות מסכת מועד קטן דף יג עמוד א

נטייבה או נדיירה... בגיטין (מד, ב) פירש בקונטרס דנתקוצה מלאכה דרבנן. וצריך לומר דאיירי בקוצים תלושים, דמחוברים כל דהו הוי דאורייתא...
ואף על פי שאין מכוין ליפות, דקאמר התם דפטור גבי שבת כגון בארעא דחבריה, אבל גבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת {ועובר באיסור דאורייתא}.

שנתקוצה - הוציאו ממנה את הקוצים הנמצאים בה.
נטייבה - טייבו את השדה, עשו אותה טובה יותר.
נדיירה - הביא את בהמותיו לשדה כדי שיזבלו אותה בגלליהם.

41. הרב יצחק מינקובסקי - קרן אורה מועד קטן דף יג עמוד א

{דן בדברי התוספות} 'גבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת' - אין זה מוכרח, דבשביעית נמי בעינן שיתכוין לעבודת הארץ, ולהכי התירו כמה דברים בתוך של חבירו. וכן מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה (ב, י) לענין נטילת גדר של אבנים, דבכוונתו תליא מילתא: אם הוא מכוין לתקן הארץ אסור ואם לאו מותר, עיין שם.

דפטור גבי שבת... - התולש קוצים משדה חבירו בשבת אינו עובר על איסור דאורייתא של חרישה, כיון שלא אכפת לו מתיקון השדה.

❖ **עיון נוסף: עיינו בשו"ת משנת יוסף חלק א סימן סג עמוד ריז, שם מעלה סברא שרק במלאכת החרישה מתחייבים אף שהמלאכה אינה 'מלאכת מחשבת'.**

42. הרב אברהם בורנשטיין - אגלי טל חורש הגהה**

האמנם כי דברי תוספות האלו {מקור 40} קשיין מפרק רביעי דשביעית, (משנה א ומשנה ד) דמחלק בין {מסלק עצים אבנים ועשבים} מתוך שלו, ל{מסלק מקרקע} של חבירו. דמתוך שלו לתקן הקרקע עביד, מה שאין כן בשל חבירו אינו חושש לתקן הקרקע... ואי אמרת דבשביעית לא בעינן מלאכת מחשבת, אפילו אינו מתכוין ליפות את הקרקע נמי? דהא מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות. ועוד ברש"י (מועד קטן ג) דמפרש: 'תולדות בשביעית לא אסר רחמנא, כגון: משקה מים לזרעים, דלא הוה במשכין עיין שם. וכיון שגם שביעית ילפינן ממשכן, ממילא בעי מלאכת מחשבת גם כן, דהא מלאכת מחשבת ממשכן גמרינן.
ועוד במועד קטן (מקור 44) דבשביעית מותר על ידי שינוי. וטעם היתר על ידי שינוי מפורש (בחלקת מחוקק ובבית שמואל ופרי חדש אבן העזר קכג)... בשבת משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ואי אמרת דבשביעית לא בעינן 'מלאכת מחשבת', למה יהא מותר על ידי שינוי?
הנה מכל הני משמע דגם בשביעית בעינן מלאכת מחשבת. אך אפילו יהא כן, הא שביעית לא כתיבא סמוך למלאכת המשכן, ועל כרחך אי בעינן בה מלאכת מחשבת משבת - ילפינן לה משום שגם שביעית קרוי שבת.

מלאכת שביעית בשינוי

43. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב עמוד א; דף ד עמוד ב

משנה: רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית, וחכמים אומרים: עושין את האמה בתחילה בשביעית, ומתקנין את המקולקלות במועד...
גמרא: רבי אלעזר... את האמה. בשלמא מועד - משום דקא טרח, אלא שביעית - מאי טעמא? פליגו בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל. חד אמר: מפני שנראה כעודר, וחד אמר: מפני שמכשיר אגפיה לזריעה...

אמה - אמת המים שמשקים באמצעותה את השדה.

44. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד ב

מפני שמכשיר אגפיה לזריעה - ונראית חרישה ממש שסבורין הרואין שלכך מתכוין, אי נמי חשיב ליה עבודת קרקע ממש, ואף על גב שאינו מתכוין לכך מיהו מלאכה היא. ואף על גב דאמר ר' שמעון דבר שאין מתכוין מותר הא אמרינן מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

ורבן סברי כיון דעל ידי שינוי עביד ליה לאו מלאכה היא ומותר, דלא שמייה חרישה.

45. הרב דוד רפפורט - מקדש דוד שביעית סימן נא

הרמב"ם ז"ל (משמיטה א, כא) כתב גבי אין קוצצין בתולת שקמה 'ואם צריך לעצה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה' עיין שם, והנה לא כתב באופן שאינו מועיל לאילן כלל אלא שלא כדרך עבודתה, ונראה דכל על ידי שינוי שרי... מזה למדו לכל עבודות בשביעית שאינו אסור רק כדרך עבודתן אבל על ידי שינוי מותר.

46. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן סז

אקוה להורות בעזרת השם **אפילו במקום דחק** שתהיה זמירתם בשינוי... ויש לזה ראייה מירושלמי (ד, ה) שזה נקרא שנוי, ששינוי שם: הקוצץ בקורות לא יהיה מדריג ומחליק, אלא מתכוין שתהיה קציצתן שוה... והכונה שדרך קציצת הקורות היה לקצץ בדרך מדרגות או באלכסון, על כן ישנה ויעשה קציצה שוה, שיהיה ניכר שינוי לשם שביעית. אם כן אף אנו בדידן, שהמנהג הוא לקצץ את הזמורות בקציצה שוה, כשיחליק אותו קציצה אלכסונית יהיה שנוי...

אמנם על דרך הקצירה והבצירה, באמת אם היה אפשר בשינוי הננו יוצאים מידי כל חשש, שהרי לרוב הפוסקים עיקר האיסור של קצירה ובצירה הוא רק כדרכו בכל שנה, אבל בשינוי אין שום איסור. וכן הם דברי הרמב"ם (ד, כב), שעיקר האיסור הוא רק אם בצר כדרך הבוצרים, והוא הדין בקצירה... אם כן אם היה אפשר על ידי שינוי יהיה הדבר נכון מאד, לצאת מידי איסור תורה **אחר המכירה**.

אבל ידעתי שהדבר קשה מאד להוציאו מן הכח אל הפועל, ולא נתנה הוראה כזו להאמר כי - אם לשרידיים יראי ד' באמת, שישגוהו שתהיה הקצירה והבצירה נעשית על ידי שנוי בכלים אחרים ממה שדרכן להעשות בכל השנים וכיוצא בזה, אבל לרבים אי - אפשר כלל למסור דבר זה.

47. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות שמיטה - פרק א ציון יא**

ראיתי תשובה ממורי חמי { הרב אלישיב }, דבשביעית חייב אף אם עשה בשינוי על פי דברי התוספות (מקור 40) דלגבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת. ומה שכתב תוספות במועד קטן (מקור 44) דעל ידי שינוי לאו מלאכה הוא, זה דוקא כשהשינוי הוא בחרישה עצמה, אבל כשהשינוי הוא באופן הפעולה שהוא עושה כלאחר יד אבל התוצאה הוא כאילו היה עושה כדרכה, בזה יש חילוק בין שבת לשביעית.

❖ **איזה שינוי מותר ואיזה אסור בשמיטה לדעת הרב אלישיב?**

❖ **האם הרב אלישיב חולק על הרב קוק במקור 46?**

אפילו במקום דחק... אחר המכירה - דברי הרב קוק עוסקים במקרה שהחקלאים עשו 'היתר מכירה'. בגלל הקשיים ההלכתיים בהיתר זה, עדיף להימנע מעשיית מלאכות דאורייתא בשדה, גם אחרי המכירה.

יחידה א: אוקמי ואברווי

- 1-3. **הגמרא** הביאה ברייתא האוסרת לגזום עצים בשמיטה, אך מתירה להוציא מהעץ תולעים, לנקות בו פצעים וליזהמן. מאידך, במשנה נפסק שאין לזהם את הנטיעות בשמיטה. הגמרא ביארה שההבדל בין המלאכות השונות נעוץ במטרות של כל מלאכה ומלאכה: מותר לשמור על האילן שלא יתקלקל, אך לא להבריא אותו, ולגרום לו לצמוח טוב יותר. בגמרא מוזכרות מלאכות נוספות המותרות כי מטרתן תיקון העץ, ולא השבחה. **הרב טוקצ'ינסקי** כתב שמותרות גם פעולות שנעשות על מנת שהאילן לא יתקלקל, אפילו אם אין חשש שהוא ימות. יתר על כן, גם אם הפעולה לא מועילה ולא מזיקה - היא מותרת.
- 4-7. **'מקדש דוד' הסתפק** אם הטעם ההיתר לאוקמי אילנא הוא כי לא נאסרו המלאכות שנעשות שלא לצורך השבחה, או שבעיקרון היה מקום לאסור גם מלאכות אלו, אלא שחכמים התיירו מלאכות דרבנן במקום הפסד. **בגמרא בבבא בתרא** נכתב שלדעת רבי יהודה מותר לקצוץ שקמה צעירה, אם החיתוך נעשה באופן שיזיק לעץ. **תוספות** מעירים שהקציצה מותרת גם אם היא במקום שלא מועיל ולא מזיק לעץ, כי היא נחשבת ל'אוקמי אילנא'. במקרה שבו דנו תוספות אין חשש שהעץ ינזק גם אם לא יקצצו אותו, ואף על פי כן מותר לקצוץ באופן שאינו מועיל לעץ. מכאן הוכיח ה'מקדש דוד' שההיתר ל'אוקמי' הוא גם כשאין חשש לנזק והפסד, אלא שהמלאכה מותרת בשמיטה כיון שאין בה השבחה לגידולים.

יחידה ב: הגבלות על ההיתר לבצע מלאכות ל'אוקמי'

שיטת הרמב"ם ב'אוקמי ואברווי'

- 8-11. **רמב"ם** פסק שאסור לסוך את הנטיעות בדבר שיש בו זוהמה, אף שמטרת הפעולה הזו היא כדי שלא יאכל אותן העוף (זיהום). **'מים חיים'** הקשה שפסק הרמב"ם אינו כדברי הגמרא, שהתירה זיהום לצורך 'אוקמי אילנא'. הירושלמי מעלה גם הוא את הסתירה בין המשנה לברייתא לגבי זיהום, ומיישב שהמקורות משקפים דעות תנאים שונות. **הלחם משנה** כתב שהרמב"ם פסק כירושלמי שיש מחלוקת בין המשנה לברייתא, וכשיטת התנא של המשנה שאין מזהמים. ואף שבדרך כלל במחלוקות בבלי וירושלמי פוסקים כבבלי, כאן הכריע כירושלמי, כי הבבלי לא כתב את התירוץ באופן וודאי.
12. **מעשה רקח** ביאר שלדעת הרמב"ם מלאכה ל'אוקמי אילנא' מותרת רק כאשר התחיל כבר קלקול בעץ (למשל, עץ נשבר, ורוצים למנוע נזק נוסף), ולא באופן שאדם עושה מלאכה אסורה על מנת למנוע נזק עתידי (למרוח את העץ על מנת למנוע מעופות לאוכלו).
13. **הרב טוקצ'ינסקי** סובר שטיפול תקופתי רגיל, שנועד להתמודד עם פגעים רגילים ומצויים, מוגדר ל'אברווי'. ואילו טיפול שנועד להסרת נזק ייחודי ולא שגרתי מוגדר ל'אוקמי'. לכן אין סתירה בין הרמב"ם (שאסר להציל נטיעות מהעופות, כי זה נזק מצוי, וכן אסר להציל מתולעים רגילות שתוקפות את העץ) לבין הגמרא (שהתירה להציל מנזק ייחודי ולא מצוי).

'לאוקמי' במלאכה דאורייתא

- 16-14. **רש"י** כתב ש'מלאכות שבשדה ובכרם' אסורות, אבל מלאכה שהיא ל'אוקמי אילנא' אינה נחשבת לעבודה שבשדה ובכרם. **בשבת הארץ** הביא שיש הסוברים שמותרת גם מלאכה כמו זיבול על מנת להציל את האילן. אמנם יש הסוברים שמלאכה דאורייתא (שבשדה ובכרם) נאסרה גם לאוקמי אילנא. **(מרש"י בדיבור המתחיל 'ומזהמין' נראה שסבר כשיטה השנייה, שכל מלאכה שנעשית בקרקע מוגדרת כ'עבודת שדה וכרם' שאסורה מן התורה. ובדיבור המתחיל 'אבל' נראה שסבר כשיטה הראשונה, שמלאכה לאוקמי כלל לא נאסרה, גם מדאורייתא).**
- 'מנחת שלמה'** דן בהיתר לעשות מלאכות דאורייתא לאוקמי: בהתחלה הוא מוכיח שאסור, מהדין שאסור לחרוש בשדה שיש בו נטיעות צעירות, למרות שהחרישה מונעת מהנטיעות להתייבש. הוא דוחה ראייה זו, כי נראה שדוקא עבודות שנעשות באופן קבוע נחשבות ל'עבודות שדה וכרם' ואסורות מדאורייתא, אבל עבודות שאינן קבועות מותרות כשהן לאוקמי. למסקנתו גם מלאכות דאורייתא מותרות כשהן לאוקמי: כך מוכח מדברי רבינו חננאל שהתיר לזמור לאוקמי אילנא; וכן מדברי אב"י הסובר שתולדות דאורייתא, ולמרות זאת עשייתן מותרת לאוקמי.

גם לאחר שהכריע לקולא, המנחת שלמה מסתפק אם בשדה של גוי או באילנות סרק מותר לעבוד לאוקמי, וכן אם מותר לאוקמי באופן שגורם הפסד לפירות הקדושים בקדושת שביעית.

יחידה ג: את מה מותר להעמיד ב'אוקמי'?

'אוקמי פירא'

21-17. בשבת הארץ כתב הרב קוק שעבודה להצלת פירות השמיטה אסורה, ואינה נחשבת 'לאוקמי'. משום שהתורה הפקירה את פירות השמיטה, בניגוד לעץ עצמו שאינו מופקר, והוא יהיה ראוי לעבודתו אחרי השמיטה. **הרב טוקצ'ינסקי** סבר שמותר לעשות מלאכה גם עבור הפירות. לדעתו, הסיבה שהיתר נקרא 'אוקמי אילנא' (ולא 'אוקמי פירא') היא בגלל שיש גידולים האסורים מדין ספיחין, ואותם אסור לאוקמי. **מהרי"ל דיסקין** ביאר שלמרות שיתכן שהיתרים מצד 'הפסד מרובה' מצומצמים לאדם שיפסיד בלבד, בשמיטה הותר להציל את הפירות אף שהם מופקרים ולא שייכים לבעל השדה, משום שלכל לישראל יש חלק בפירות. **(לדעתו מותר לעשות מלאכות לטובת הפירות)**. **הרב ישראל** כתב שגם לפי השיטות המקילות להתיר אוקמי פירא, אין לעשות מלאכה עבור פירות שעדיין לא צמחו. כי אין זה נחשב להפסד, אלא להרווחה. ולכן אין להתיר גיזום וזיבול שנועדו להצמיח מחזור שני של גידולים.

24-22. במשנה נכתב שמותר להשקות את שדה האורז בשביעית. לדעת רבי שמעון אין מסירים עלים משיבולת בשביעית. **בירושלמי** הקשו, שבמקום אחר רבי שמעון מתיר להסיר עלים? ומתירים שהוא התיר באופן שהסרת העלים מצילה מנזק. **ר"ש משאנץ** ביאר שלתירוץ הירושלמי קטיפת העלים נחשבת 'לאוקמי אילנא' ולכן היא מותרת. **(ממשנה זאת נראה שהמירוס באורז והסרת העלים מהאשכולות נעשים כדי להציל את הפירות, והוא מותר אם הוא לאוקמי. ואכן, החזון איש הוכיח מכאן ש'אוקמי פירא' מותר. ואילו הרב קוק ביאר שהמירוס נעשה על מנת להציל את זרעי האורז הרב שנתיים, אבל מצד פירות השביעית עצמם אין היתר).**

'לאוקמי יופי'

27-25. מנחת שלמה הסתפק אם מותר לגזום פרחי נוי כדי לשמור על יופים. בספר **משפטי ארץ** הוכיח מדברי המבי"ט שמותר 'לאוקמי' גם פרחי בושם, אף שאינם מניבים פירות. ולכן לדעתו מותר למנוע מצמח נוי קלקול שיפגע ביופיו, אם הנזק יהיה ארוך-שנים ואי אפשר יהיה לתקן אותו בקלות בצאת השמיטה, והביא דעה נוספת שלצורך נוי בשנת השמיטה בשעת הדחק גם מותר. **'משנת יוסף'** כתב שאין היתר לגזום גדר חיה כדי לשמור על יופיה, כי תיקון הנוי משביח את הצמח ('אברוי').

תפילה שעצים יצמחו

30-28. הירושלמי מקשה בין שתי ברייתות: בראשונה נאמר שאין לתלות יחורי תאנה בעץ התאנה במטרה לגרום לעץ להצמיח, ובשניה נאמר שמותר לסמן אילן בצבע אדום כדי לגרום לו להוציא פירות? הירושלמי מיישב, שפעולות שמטרתן הצמחה מוגברת של הפירות - אסורות, ואילו פעולות שמטרתן מניעת נשירות הפירות הקיימים - מותרות. **חזון איש** ביאר שהירושלמי סובר כבבלי (במסכת שבת), שצביעת העץ באדום נעשית על מנת שאנשים ידעו שהעץ חולה, ויתפללו שפירותיו לא ינשרו. לפי זה, אסור לעודד אנשים להתפלל על העץ שיוציא פירות. חזון איש מסביר שחכמים אסרו כל השתדלות מעשית, על מנת שלא יבואו לעבוד בעץ. **'ה'דרך אמונה'** הקשה: בשבת מותר לעצור חיות על ידי לחש ואין זה נחשב לאיסור 'צד', כיון שאין פעולה טבעית של האדם; אם כן, מדוע בשביעית נאסר לעשות סגולה שתגרום לעצים להצמיח פירות? הוא מתרץ שבשמיטה יש מצווה שהארץ תשבות, ולכן אסור לגרום לעיבוד הארץ גם על ידי מעשה סגולי.

יחידה ד: אינו מתכוון למלאכה

34-31. הגמרא בסנהדרין סיפרה שריש לקיש הלך ללמוד ממעשיהם של רבי חייא ורבי שמעון, שהלכו לעבר את השנה. הוא ראה אדם שזומר כרם, מיד אמר לרבנים אלו שאדם זה מתנהג שלא כראוי. הם ענו לו, שיתכן שהוא זקוק לזמורות, ואין כוונתו להשבחת הגפנים. החזיר להם ריש לקיש: 'הלב יודע' אם הוא אכן זמר לצורך זה. מגמרא זו

עולה, שמותר לזמור בכרמים אם אינו מכוון לטובת הכרם, אלא לצורך הזמורות. **תוספות** שם כתבו שיש היתר רק כשהזמירה מזיקה לעץ, אך אם אינה מזיקה - הזמירה אסורה, כי נחשבת כנטיעה בשמיטה. **נראה שסברו שאין היתר לבצע מלאכות בשמיטה, גם אם אינו מתכוון לתועלת חקלאית. מהרי"ט** כתב, שאם מוכח שהזמור מתכוון לצורך מה שקוצץ, ולא לצורך העץ - הדבר מותר כשאינו מתכוון. **חזון איש** פסק שאם לא אכפת לקוצץ כלל ממצב השדה ותיקונו מותר לזמור, וכך משמע בגמרא ממה שאמר ריש לקיש: 'הלב יודע' שזה דבר התלוי בלב, ולא כדברי התוספות. אמנם לדעת החזון איש כל זמירה שאינה באופן מדוקדק מזיקה לעץ, ולכן אם זומר רק לשם הזמורות, הזמירה לא תועיל לכרם ואף עשויה לפגוע בו. **לדעת מהרי"ט המלאכה מותרת רק אם המעשה מוכיח שאין כוונת העובד לשם התועלת החקלאית, ואילו לדעת חזון איש המלאכה מותרת גם כשאין הדבר מוכח מצד עצמו.**

36-35. מקדש דוד כתב שלדעת הרמב"ם בקצירה ובצירה יש שני איסורים: איסור מצד איסוף הפירות, ועליו עוברים רק אם קצר כדרך הקוצרים; איסור מצד עבודת הקרקע, ועליו עוברים רק אם מכוונים שתהיה תועלת הקרקע, כי 'אינו מכוון' מותר במלאכות שביעית. לפי תוספות הסוברים ש'אינו מכוון' אסור בשביעית, צריך לומר שבאופן שלא עשה כדרך הבוצרים אין זה מלאכה. **אחרת לפי התוספות אסור היה לקצור כלל, בין כדרך הקוצרים ובין שלא כדרך הקוצרים, אפילו שאינו מכוון לתועלת הקרקע. המקדש דוד יכול להסתייע בדברי התוספות במועד קטן (מקור 43***)**, שכתבו שחרישה בשינוי אינה נחשבת חרישה. **הרב ישראלי** כתב שגדר האיסור בעבודה בשמיטה, הוא בכך שהעבודה בקרקע מבליטה את הבעלות עליה. ולכן חרישה בשדה של אדם אחר מותרת מעיקר הדין, אם היא נעשית כדי לאלף את הבהמה לחרוש כראוי (אף ש'אינו מתכוון' אסור), מכיון שאין בה הבלטת בעלות על השדה.

פסיק רישיה

38-37. ערוך השולחן כתב שאפילו לפי השיטות ש'אינו מתכוון' מותר, אם ודאי שתהיה מהזמירה תועלת לאילן ('פסיק רישיה'), היא אסורה. **הרב אהרונסון** חולק, וסובר שגם במצב של 'פסיק רישיה' המלאכה מותרת, אם אינו מכוון לתועלת זו. לדעתו, אין ללמוד מדיני שבת שם 'פסיק רישיה' אסור, כי בשבת יש כללים לאיסורי המלאכות, ואילו בשביעית אסורות רק המלאכות המוזכרות בתורה, ואין לאסור פעולות נוספות הנעשות על ידי 'פסיק רישיה'.

יחידה ה: מלאכת מחשבת ושינוי במלאכות השביעית

42-39. המשנה מציינת שחכמים קנסו קנס: שדה שהושבחה בשביעית במלאכה האסורה מן התורה - לא תיזרע בשנה השמינית. חכמים לא קנסו אם השדה הושבחה רק במלאכה דרבנן. **תוספות** כתבו שאם ניכש קוצים מחוברים, עבר על איסור מהתורה גם אם לא התכוון ליפוי הקרקע, מכיון שמתחייבים בשביעית גם כשהפעולה אינה 'מלאכת מחשבת'. **קרוך אורה** כתב שהרמב"ם חולק על תוספות בעניין זה, ואין דברי תוספות מוכרחים. **אגלי טל** הקשה על תוספות ממשניות בשביעית המתירות מלאכות בקרקע חבירו, וכן מהגמרא שבה הותרה מלאכה הנעשית בשינוי - ואם אסורה גם מלאכה שאינה 'מלאכת מחשבת', הדבר צריך להיות אסור? ועוד שרש"י כתב שמלאכות שביעית גם נלמדות מהמשכן (כי נלמדות משבת), ואם כן צריך שיהיו 'מלאכת מחשבת'.

מלאכת שביעית בשינוי

47-43. נכתב **בגמרא** שלדעת ר' אלעזר קיים איסור להתקין אמת המים בשדה בשביעית, כי זה נראה כעודר, וחכמים מתירים. **תוספות** ביארו שהטעם שחכמים התירו הוא משום שזו עבודה בשינוי המותרת בשמיטה. **מקדש דוד** כתב שניתן ללמוד גם מדעת הרמב"ם שהמלאכות מותרות בשינוי. **הרב קוק** הורה לחקלאים, שאחרי שמוכרים בהיתר מכירה, יעשו את עבודת הכרם הנצרכת בשינוי, כלומר, יקצצו באלכסון במקום ישר, או להיפך. עם זאת, הוא כותב שהדרכה זו קשה מאוד לרוב האנשים, ונראה שהיא מתאימה רק לבודדים. **ה'דרך אמונה'** כתב בשם **הרב אלישיב** ששינוי מותר רק כשמשנתנה גם התוצאה, ולא אם יש שינוי רק בפעולה. **הרב קוק בוודאי חולק על דברים אלו, שהרי הוא קרא 'שינוי' לזמירה באופן שונה (כגון זווית שונה וכלים שונים), למרות שהתוצאה זהה.**

- 1. האם דין 'לאוקמי' שייך רק כאשר העץ עלול למות?**
- א. כן, חכמים חששו להפסד מרובה, ולא להפסד מועט.
ב. לא, גם אם ייגרם רק נזק לעץ, עדיין המלאכה מותרת.
ג. כן, היתר 'לאוקמי' הוא רק כשיש חשש שהעץ יפול, ומקימים אותו.
ד. לא, דין לאוקמי שייך גם כשמפסיד חצי מהסכום שהשקיע בקרקע (שעליו אין אונאה לקרקעות לפי הרבה שיטות).
- 2. האם לדעת התוספות יש היתר במלאכה 'לאוקמי' גם כאשר לא צפוי נזק לעץ?**
- א. יש היתר, אם ישנה הסתברות של 10 אחוזים לנזק, כדין מיעוט המצוי.
ב. אין היתר, כיון שאין שום צפי לנזק, אין סיבה לעשות מלאכה.
ג. יש היתר, כיון שכל מלאכה שאינה נעשית לצורך השבת העץ מותרת בשמיטה.
ד. אין היתר, כי כל מלאכה שאינה להציל מנזק נחשבת כהשבחה של העץ.
- 3. מהי הקושיה שהקשו על פסק הרמב"ם ש'אסור לסוך את הנטיעות בדבר שיש בו זוהמה'?**
- א. דברי הרמב"ם אינם מתאימים לפסוק בהלכות בשבת שידבר שאינו מכוון מותר' וכרבי שמעון, היה צריך להתיר גם כאן כשמכוון לכך שהעוף לא יאכל מהעץ?
ב. אם מותר מהתורה לנטוע, מדוע שיאסר לסוך נטיעות בדבר שיש בו זוהמה?
ג. אם אדם מפקיר את כל הפירות, מדוע הוא יכול לסוך נטיעות, והלא הן הפקר?
ד. דברי הרמב"ם סותרים, את דברי הגמרא בעבודה זרה הסוברת שימזהמין את הנטיעות?!
- 4. מהן שלוש ההגבלות המהותיות שהזכירו האחרונים לגבי שיטת הרמב"ם ב'לאוקמי'?**
- א. 1. מותר רק כשהפעולה אינה בדרך הרגילה. 2. מותר רק כשהפעולה תעזור גם בשנה השמינית, ולא רק לשנה השביעית. 3. מותר רק פעולות שאינן מלאכות שדה וזכרים.
ב. 1. מותר רק כשכבר נוצר קלקול בעץ. 2. מותר כשהקלקול בעץ הינו ייחודי, ולא מנזק שגרתו. 3. מותר רק לאוקמי אילנא ולא לאוקמי פירא.
ג. 1. מותר רק כשהעץ כבר התחיל להנזק. 2. מותר רק כשכוח שאינו בשליטת האדם פגע בעץ (ולא כשהעץ נפגע על ידי אדם אחר). 3. מותר רק בשינוי.

- ד. 1. מותר רק אם הפעולה אינה יוצרת שום קלקול בעץ. 2. מותר רק אם הפעולה נעשית על ידי אדם אחד. 3. מותר רק כשברור שהעץ ינזק, ולא כהצלה במקרה של ספק.
- 5. מהי הסברא שמותרת מלאכה 'לאוקמי' גם בדבר האסור מהתורה?**
- א. רש"י ביאר שמלאכה 'לאוקמי' לא נאסרה כלל כי אינה נחשבת מלאכה שבשדה ובכרם.
ב. הסברא היא ש'דרכיה דרכי נועם' והתורה לא אסרה כשעלול להגרם נזק.
ג. הפסוק 'ואספת דגנך' נאמר גם בשנת השמיטה, וזה סותר לפסוקים של המלאכות, לכן חייבים לומר ש'לאוקמי' מותר.
ד. הסברא היא שהתורה לא רצתה שיהיה העולם שמים, וראייה מהפסוק 'וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית', ונאמר 'וזרעתם בשנה התשיעית', ומשמע שהתורה רצתה שיזרעו בשנה התשיעית, והוא הדין באילן, שהתורה רצתה שיתקיים בתשיעית.
- 6. לסוברים שמותרת גם מלאכה 'לאוקמי פירא', האם מותר גם לבצע זאת לפני שהפירות נוצרו?**
- א. מותר, כיון שהאדם עלול להפסיד את השקעתו, בדומה לימבטל כיסו של חברו.
ב. אסור, כי הפירות אינם שייכים לאדם.
ג. הרב ישראלי פסק שאסור מכיון שאין זה נחשב הפסד אלא הרווחה.
ד. מותר, כיון שהפירות 'עבידי דאתו' רגילים לבא, נחשב שהם בעולם כבר.
- 7. האם מותר לבצע מלאכה שתמנע קלקול רב שנתי מצמחי נוי?**
- א. אסור, כי התורה התירה 'לאוקמי' רק כדי שיהיו יותר פירות, ולא עבור פרחי נוי.
ב. מותר, כי מהיקש ש'נחמד למראה וטוב למאכל' לומדים שנוי שווה למאכל, אבל צמחי בושם אסור.
ג. אסור, כיון שהנוי זו מטרת הצימוח של הצמח, זה נחשב 'אברוי'.
ד. מותר, כיון שגם לצורך נוי מותרת המלאכה.

11. האם בשביעית יש תנאי בחיוב המלאכה שהמלאכה תהיה 'מלאכת מחשבת' (מ"מ)?
- א. לתוספות - יש דין של מ"מ רק במלאכת הזריעה, ולא בשאר המלאכות. לרמב"ם - בחרישה ולא בשאר המלאכות.
- ב. בשביעית יש תנאי שהמלאכה תהיה חשובה, ואם היא אינה חשובה, אז צריך שתהיה מ"מ.
- ג. תוספות כותבים שאין דין מ"מ בשביעית, והאחרונים הביאו שמרמב"ם ועוד ראשונים נראה שיש דין מ"מ גם בשביעית, שנלמד משבת.
- ד. אין דין מ"מ בשביעית, כי זה נאמר רק בשבת הנלמד ממשכן.

12. האם מותר לעשות מלאכות בשמיטה בשינוי?
- א. מותר אם השינוי הוא לא בידיים (ימין ושמאל), אלא בכלי שמבצע את המלאכה.
- ב. תוספות והרמב"ם כתבו שהדבר מותר, וכן הורה הרב קוק, אך ה'דרך אמונה' הביא דעה ששינוי מתיר את המלאכה רק כשהתוצאה משתנה.
- ג. אין שום היתר לעשות מלאכות בשינוי, כיון שזה לא דומה לשבת, שם התורה אסרה רק 'מלאכת מחשבת'.
- ד. מלאכה בשינוי מותרת, בתנאי שהאדם לא רוצה להראות בעלות בשדה.

תשובון

1. ב
2. ג
3. ד
4. ב
5. א
6. ג
7. ד
8. ד
9. א
10. א
11. ג
12. ב

8. לדברי החזון איש, האם מותר לעשות מעשה כדי להזכיר לאנשים להתפלל על העצים שיצמחו?
- א. אין שום בעייה, כי לא עושים מלאכה.
- ב. מעשה שהוא רק בדיבור - מותר, אם המעשה הוא ממשי כמו לכתוב פתק - אסור.
- ג. יש איסור אם עושה המעשה הוא בעל העץ. אך אם אדם אחר מבקש, או אדם מבקש באופן כללי על כל העצים הדבר מותר (כמו ברכת השנים בשמיטה).
- ד. אסור, כי יש חשש שזה יגרום לאנשים לעבוד בשדה.

9. לדעת הרב ישראלי, מהו גדר איסורי השביעית, ואיך זה משליך על חרישה שאינה לצורך השדה?
- א. שאדם לא יבליט את בעלותו על השדה, לכן אם החרישה אינה לצורך השדה היא מותרת, כי היא לא מראה את בעלותו.
- ב. שהאדם יעשה הפסקה לצורך לימוד תורה, ולכן אסור לו לעשות עבודה גם בקרקע של חבירו.
- ג. שהאדמה תנוח, ואדם מצווה על מנוחה של כלל השדות שבארץ ישראל, לכן אסור גם אם החרישה לצורך אחר.
- ד. למנוע סחורה בשביעית, ולכן חרישה שלא מועילה לשדה מותרת, כיון שלא ניתן לסחור עם תוצרתה.

10. מהו הדין אם אדם אינו מכוון לתועלת בשמיטה, אך התועלת תבוא בוודאי מהפעולה - 'פסיק רישיה'?
- א. ערוך השולחן - אסור, כמו בדיני שבת, הרב אהרונסון - מותר, כי התורה אסרה רק פעולות מצומצמות ואין ללמוד מדיני שבת.
- ב. ערוך השולחן - אין לאסור - כי אין ללמוד מדיני שבת לשאר איסורים שבהם אין דין 'מלאכת מחשבת'. הרב אהרונסון - אסור, כיון שבשמיטה אסורה הפעולה גם בלי כוונה.
- ג. ערוך השולחן - אם לא ניחא לו התוצאה מותר, הרב אהרונסון - אסור בכל מקרה.
- ד. ערוך השולחן - אסור גם כשאינו מתכוון לשם המלאכה, ואין מקום לדבר על פסיק רישיה. הרב אהרונסון - כשאינו מתכוון - מותר, אבל פסיק רישיה - אסור.

שנת ה'שבע

זה הזמן שלך

מה הן מטרות השמיטה?
האם עלי לוותר על החובות שחייבים לי?
האם יש צורך להפריש תרומות ומעשרות בשנה זו?
מה זה "ספיחין"?

972-2-5371485 | shmita@eretzhemdah.org